

Nr 106

Regeringens proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken;

beslutad den 10 april 1975.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga det förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

LENNART GEIJER

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att rättegångsbalken ändras så att beslag kan ske även i fall som avses i 36 kap. 3 § brottsbalken, dvs. i fråga om egendom som – oaktat något brott inte har begåtts – på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning och därför förklaras förverkad.

Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrives att i rättegångsbalken skall införas en ny paragraf, 27 kap. 14 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 a §

Kan föremål skäligen antagas vara förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken, må det tagas i beslag. Härvid äger bestämmelserna i detta kapitel om beslag motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1975.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-04-10

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Löfberg, Lidbom, Carlsson, Sigurdsen, Gustafsson, Zachrisson, Leijon.

Föredragande: statsrådet Geijer

Proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

För att säkerställa straffrättskipningen står enligt rättegångsbalken (RB) vissa tvångsmedel till myndigheternas förfogande. Ett sådant tvångsmedel är beslag. Om beslag ges regler i 27 kap. RB. Enligt 27 kap. 1 § får föremål tas i beslag, om det skäligen kan antas äga betydelse för utredning om brott eller vara någon avhänt genom brott eller förverkat på grund av brott. Detsamma gäller i princip även skriftlig handling. I kapitlet regleras närmare vem som har rätt att verkställa beslag och hur det i övrigt skall gå till vid användningen av detta tvångsmedel. Beslag kan avse endast egendom som är tillgänglig för beslag. För att söka efter föremål, som inte lämnas ut frivilligt, kan andra tvångsmedel bli aktuella, t.ex. husrannsakan. Bestämmelser härom finns i 28 kap. RB.

Som framgår av det sagda krävs enligt 27 kap. 1 § RB för att beslag skall få ske att egendomen har viss anknytning till brott. Det gäller även det sista av de tre i lagrummet nämnda fallen, nämligen att egendomen kan antas vara förverkad på grund av brott. Uppkommer fråga om beslag i denna situation torde i de flesta fall kravet på anknytning till brott utan vidare vara uppfyllt. Såvitt gäller de förverkandefall som avses i 36 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken (BrB) och motsvarande bestämmelser i specialstraffrättslig lagstiftning kan beslag normalt alltid ske för att säkerställa förverkandet. Enligt 36 kap. 3 § BrB kan emellertid egendom under vissa förutsättningar förklaras förverkad utan att brott har förövats. Sådant förverkande kan komma i fråga beträffande dyrk, falskt mynt eller annat föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning. I rättstillämpningen har yppats tvekan om beslag kan äga rum för att säkerställa förverkande i nu

åsyftade fall. Sedan högsta domstolen genom dom den 28 oktober 1974, nr DB 37, i mål om förebyggande av missbruk av falska mynt förklarar att beslag inte kan avse föremål för talan om förverkande, som inte grundas på brott, får anses klarlagt att något utrymme för användning av beslag i berörda fall inte föreligger enligt nu gällande regler.

Riksåklagaren (RÅ) har i skrivelse den 30 oktober 1974 påtalat vissa olägenheter av den sålunda rådande ordningen. Enligt RÅ:s mening behövs möjlighet att ta i beslag föremål även för talan om förverkande, som inte grundar sig på brott. Den situation som förelåg i det av högsta domstolen avgjorda målet kan uppstå även i mål om förverkande av exempelvis förfalskad konst eller förfalskade checkar. En kanske ännu väsentligare konsekvens av den bristande överensstämmelsen mellan förverkande- och beslagsreglerna blir att trimmade mopeddelar – vilka brukar förklaras förverkade med stöd av 36 kap. 3 § BrB – inte kan tas i beslag för att säkerställa förverkandet. Enligt RÅ:s mening är detta inte en acceptabel ordning. Om det finns möjligheter att förklara egendom förverkad utan anknytning till brott, måste det också vara möjligt att garantera förverkandets genomförande. RÅ anser det angeläget att sådana ändringar snarast vidtas att beslag kan användas även i de förverkandesituationer som avses i 36 kap. 3 § BrB. RÅ påpekar också att andra tvångsmedel, såsom husrannsakan och kroppsvisitation, i många fall torde vara nödvändiga förutsättningar för att beslag skall kunna genomföras.

Den berörda frågan har aktualiserats också genom en skrivelse den 2 november 1973 från justitieombudsmannen (JO) Gunnar Thyresson till regeringen med anledning av ett av JO avgjort ärende om handläggningen av fråga om beslag till säkerställande av förverkande enligt 36 kap. 3 § BrB (se JO:s ämbetsberättelse 1974 s. 27). JO förordar i skrivelsen att sådana lagändring kommer till stånd som gör det möjligt att använda beslag även för förverkande, som inte grundar sig på brott.

När det gäller att ta ställning till det av RÅ och JO aktualiserade spørsmålet finns anledning att först erinra om tillkomsten av förverkandebestämmelsen i 36 kap. 3 § BrB. En regel om förverkande som inte grundas på brott infördes i samband med revideringen av strafflagens bestämmelser om brott mot staten och allmänheten (prop. 1948:80). Förslaget grundade sig på straffrättskommitténs betänkande SOU 1944:69. Kommittén hade också som följd av den nya förverkandebestämmelsen föreslagit en ändring av beslagsbestämmelserna i 1 § i den då gällande lagen (1933:182) om vissa tvångsmedel i brottmål. Ändringen innebar att lokutionen "på grund av brott förverkat" skulle bytas ut mot "böra förklaras förverkat". Man påpekade att en liknande ändring borde göras i 27 kap. 1 § nya RB, som då ännu inte trätt i kraft (SOU 1944:69 s. 76). Dåvarande chefen för justitie-

departementet framhöll att förhållandet till nya RB inte då påkallade slutlig reglering, eftersom alla de lagändringar som RB föranledde borde tas upp i ett sammanhang (prop. 1948:80 s. 353). Till detta uttalande fogade han anmärkningen, att eftersom enligt den föreslagna nya bestämmelsen i 2 kap. 17 § andra stycket strafflagen (motsvarande 36 kap. 3 § BrB) brott inte längre var förutsättning för där avsett förverkande, en utvidgning av bestämmelsen om beslag i 27 kap. 1 § RB syntes påkallad. Någon sådan utvidgning har emellertid som framgår av den tidigare redogörelsen inte kommit till stånd.

För att belysa behovet av den ifrågasatta lagändringen har i det nu förevarande lagstiftningsärendet genom RÅ:s och rikspolisstyrelsens försorg gjorts en inventering av i vad mån fall av det slag som avses i 36 kap. 3 § BrB förekommer hos landets åklagar- och polismyndigheter. Inventeringen visar att sådana förverkandesituationer förekommer i inte obetydlig utsträckning. Vanligen aktualiseras förverkande i fråga om trimmade mopeddelar, hjälpmedel vid tillgrepps- eller våldsbrott samt förfalskade betalningsmedel, legitimationshandlingar och konstföremål. Härutöver kan fråga om tillämpning av 36 kap. 3 § BrB bli aktuell i ett stort antal skiftande situationer, t.ex. såvitt gäller föremål, som kan användas vid illegal narkotikahantering, eller utrustning för olaga radioutsändning.

Vad som har framkommit vid inventeringen pekar enligt min mening på att det finns behov av att kunna ta föremål i beslag också för att säkerställa förverkande, som inte grundar sig på att brott har begåtts. Något principiellt hinder mot att utvidga beslagsinstitutets tillämpningsområde till fall som avses i 36 kap. 3 § BrB synes inte finnas. Som har understrukits av RÅ torde det vara förenat med påtagliga olägenheter att nuvarande bestämmelser om beslag i RB inte kan vinna tillämpning i sådana fall. Jag tillstyrker därför att dessa bestämmelser ändras så att det blir möjligt att använda beslag även i situationer varom nu är fråga.

Vad gäller den närmare utformningen av den förordade lagändringen synes den enklaste lösningen vara att nära anknyta till gällande regler om beslag i 27 kap. RB. Dessa erbjuder betryggande garantier för att den enskildes rättsskydd inte träds för nära. Jag syftar här bl.a. på befogenheten att verkställa beslag liksom på den enskildes möjlighet att påkalla rättens prövning av beslag som har verkställts utan rättens förordnande. Även övriga bestämmelser i 27 kap. torde böra ges motsvarande tillämpning i fråga om beslag i de fall det nu gäller. Jag förordar därför att i 27 kap. RB tas in en ny paragraf som klargör dels att föremål, som enligt 36 kap. 3 § BrB kan förklaras förverkat, får tas i beslag, dels att i sådant fall reglerna om beslag i 27 kap. 1—14 §§ skall ha motsvarande tillämpning. Bestämmelsen i 27 kap. 7 § RB om utsättande av tid, inom vilken åtal skall väckas, blir härvid att

tillämpa så att rätten skall bestämma den tid inom vilken talan om förverkande skall väckas. Någon anledning att göra undantag för de regler som gäller bara i fråga om brott av viss svårhetsgrad synes inte finnas. Det ligger i sakens natur att de regler som här åsyftas, t.ex. 27 kap. 3 §, endast sällan torde få någon aktualitet i samband med att fråga uppkommer om förverkande enligt 36 kap. 3 § BrB.

När fråga om förverkande enligt 36 kap. 3 § BrB aktualiseras torde regelmässigt det föremål som förverkandet avser vara tillgängligt för den beslutande myndigheten. I många fall har föremålet föranlett misstanke om att brott har begåtts och alltså utlöst förundersökning, som dock avslutas utan att åtal väcks. Under förundersökningen medger redan gällande bestämmelser beslag. Om beslag har skett under förundersökningen och det senare konstateras att grund för beslag enligt 27 kap. 1 § RB inte föreligger kan med stöd av den föreslagna nya bestämmelsen beslutas att beslaget skall bestå eftersom föremålet skäligen kan antas vara förverkat enligt 36 kap. 3 § RB. Situationen kan också vara den att påträffandet av föremålet inte utlöser förundersökning, t. ex. därför att brott uppenbarligen ännu inte har begåtts eller gärningsmannen inte har uppnått straffmyndig ålder. Regelmässigt torde det emellertid vara den omständigheten att föremålet är tillgängligt som aktualiserar förverkandefrågan. Bara undantagsvis torde det förekomma att frågan om förverkande blir aktuell utan att föremålet är tillgängligt. Jag kan för min del inte finna att dessa undantagsfall har sådan tyngd att andra tvångsmedel än beslag, t. ex. husrannsakan, bör göras tillämpliga i de fall varom nu är fråga.

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att antaga inom justitiedepartementet upprättat förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

Ärendet bör behandlas under innevarande riksmöte.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga det förslag som föredraganden har lagt fram.